

KODEKS POSLOVNE ETIKE

REZIME: U ovom radu autor se bavi pitanjem poslovne etike i njenim utvrđivanjem putem Kodeksa. Kodeksom se utvrđuju najznačajniji principi i pravna pravila poslovne etike koji se primenjuju na privredne subjekte koji su učlanjeni u Privredne komore, kao i na zaposlene u tim privrednim subjektima. U radu su posebno obrađene sledeće celine i to: oblast primene Kodeksa, osnovna načela poslovne etike, usvajanje i njegova primena kao i sadržina Kodeksa, koja je višeslojna i sastoji se iz nekoliko značajnih segmenata. Autor naročito ističe zaštitu slobodne konkurencije i zaštitu životne sredine. Na kraju rada obrađeni su mehanizmi nadzora nad primenom Kodeksa, kao i mere koje se mogu izreći u slučaju njegovog nepoštovanja.

Ključne reči: poslovna etika, diskriminacija, sukob interesa, poslovna tajna, slobodna konkurencija, Sud časti

Članom 11. stav 1. tačka 7. Zakona o privrednim komorama („Sl. glasnik RS“ br. 65/01) predviđeno je da Privredna komora Srbije utvrđuje pravila dobrog poslovnog ponašanja svojih članova, odnosno donosi uzanse, dok je u članu 35. stav 1, tačka 10. statuta Privredne komore Srbije („Sl. glasnik RS“, br. 45/02, 107/03, 44/05) regulisano da Skupština Privredne komore Srbije donosi i usvaja kodekse, posebne uzanse i druga pravila ponašanja.

Na osnovu ova **dva pravna osnova** Skupština Privredne komore Srbije donela je Kodeks poslovne etike.¹

Oblast primene

Kodeksom se utvrđuju principi i pravna pravila poslovne etike koji obavezuju privredne subjekte članove Privredne komore, kao i zaposlene u privrednim subjektima i članove organa istih.

Kodeks se primenjuje kako na privredne subjekte, tako i na njihove filijale i zavisna društva, kao i na strane privredne subjekte koji posluju na teritoriji Republike Srbije. Kodeks se primenjuje pred svim sudovima časti privrednih komora u situacijama kada se krše načela i pravila poslovne etike.

Zaštitu poslovne etike mogu tražiti: lica koja imaju interes, članovi Privredne komore, lica koja su ovlašćena Pravilnikom Suda časti, subjekti koji učestvuju u prometu, potrošači i korisnici usluga. **Odgovornost** lica za nepoštovanje Kodeksa postoji nezavisno od odgovornosti koja je predviđena zakonom. Dakle, Kodeks ne utiče na primenu zakona kojima su regulisana prava i obaveze privrednih subjekata.

* Sekretar Skupštine grada Novog Sada.

¹ Kodeks je objavljen u „Službenom glasniku RS“, br. 1/06.

Svrha Kodeksa je da doprinese obavljanju poslovnih aktivnosti privrednih subjekata u duhu poslovnog morala, dobrih poslovnih običaja i načela savesnosti i poštenja, kao i da omogući transparentnost poslovanja privrednih subjekata.

Osnovna načela

Postoji veći broj načela poslovne etike a posebno se ističu:

- **Načelo lične odgovornosti** koje podrazumeva da je svaki privredni subjekt odgovoran za povredu Kodeksa, čak i u situaciji kada drugi privredni subjekt ne poštuje zahtev poslovne etike. Privredni subjekt je odgovoran i kada prikriva neetičko ponašanje drugih.
- **Načelo zakonitosti poslovanja** znači da privredni subjekti svoje poslovanje moraju zasnovati, ne samo na zakonu, već i na drugim propisima, kao i na zaključenim ugovorima i običajima i ne smeju prikrivati povrede zakona, niti na povrede podstrekavati.
- **Načelo savesnosti i poštenja** kojim se nalaže poštovanje poslovnih partnera, vođenje poslovnih pregovora sa namerom da se zaključi ugovor, kao i dužnost odgovornog izvršenja obaveza sa pažnjom dobrog stručnjaka, kao i mirno rešavanje sporova putem pregovora, posredovanjem ili mirenjem.

Principima i pravilima poslovne etike, naročito, se ograničava i onemogućava:

- narušavanje profesionalnog obavljanja poslovne delatnosti,
- korišćenje nedopuštenih sredstava za postizanje poslovnih ciljeva, kao što je korišćenje političkih uticaja i pritisaka,
- nepoštovanje propisa o nespojivim poslovima i sukob između ličnih i interesa privrednog subjekta,
- narušavanje propisa o zaštiti i unapređenju životne sredine.

Sadržina Kodeksa

Pored ostalog, Kodeks reguliše dve vrste odnosa i to:

1. unutrašnje odnose u privrednom subjektu i
2. spoljašnje odnose.

1. Unutrašnji odnosi u privrednom subjektu sastoje se iz dva segmenta i to:

- prava i obaveza zaposlenih i položaja organa privrednog subjekta i lica angažovanih na osnovu ugovora i
- zaštite imovine privrednog subjekta i vođenje poslovnih knjiga i zapisnika.

Kao posebna **prava zaposlenih** ističu se:

- **Zabrana njihove diskriminacije** na osnovu: pola, rase, boje kože, jezika, veroispovesti, nacionalnog ili socijalnog porekla, članstva u političkim ili sindikalnim organizacijama, imovnog stanja, rođenja ili drugog statusa. Zakonom o radu iz 2005. godine (član 18-20) takođe je utvrđena zabrana diskriminacije i to: “Zabranjena je neposredna i posredna diskriminacija lica koja traže zaposlenje, kao i zaposlenih, s obzirom na pol, rođenje, jezik, rasu, boju kože, starost, trudnoću, zdravstveno stanje, odnosno invalidnost, nacionalnu pripadnost, veroispovest, bračni status, porodične obaveze, seksualno opredeljenje, političko i drugo uverenje, socijalno poreklo, imovinsko stanje, članstvo u političkim organizacijama, sindikatima ili neko drugo lično svojstvo”,²

² Zakon je objavljen u “Sl. glasniku R. Srbije”, br. 24/05 i 61/05.

- **Pravo na zdrav radni prostor** koji je dužan da obezbedi poslodavac, kao i pravo na zaštitu na radu,
- **Pravo na stručno usavršavanje, zaradu i ograničeno radno vreme** koje je zaposlenom dužan da obezbedi privredni subjekt u kome je radnik zaposlen, u skladu sa kolektivnim ugovorom, pravilnikom o radu i ugovorom o radu,
- **Poštovanje političkih prava zaposlenih i zabrana korišćenja službenog položaja u političke svrhe**, ogleda se u mogućnost da zaposleni i članovi organa privrednog subjekta imaju pravo da aktivno učestvuju u političkom životu van radnog mesta i van radnog vremena, te da se ne može pretnjom, pritiskom ili obećanjem nagrade uticati na zaposlene, članove organa ili njihove porodice da se učlane u političke partije, da daju podršku nekom političkom kandidatu, finansiraju ili na drugi način učestvuju u kampanji političke stranke, pokreta ili grupe. Zaposleni ili član organa privrednog subjekta ima pravo da odsustvuje sa posla, bez naknade zarade, u cilju obavljanja političke funkcije, a ako to utiče na kvalitet obavljanja posla može se od njega zahtevati da se odluči da li će obavljati posao u privrednom subjektu ili će obavljati političku funkciju i aktivnost,
- **Zaštita informacija o zaposlenima** odnosi se na činjenicu da se informacije mogu dati samo nadležnom organu i to isključivo na osnovu službenog naloga.

Direktori, članovi upravnih odbora, izvršnih i nadzornih odbora zastupnici privrednih subjekata i članovi privrednih subjekata imaju fiducijarnu dužnost prema privrednom subjektu, koja se ogleda u postupku koji je u najboljem interesu privrednog subjekta. Ovaj interes se ostvaruje ukoliko navedena lica izvršavaju svoje poslove savesno, sa pažnjom dobrog privrednika a na osnovu informacija i mišljenja kompetentnih stručnjaka za odgovarajuću oblast.

Direktori i ostala lica moraju svoj privatni interes da podrede interesu privrednih subjekata i da izbegnu sukob interesa koji se ogleda, naročito, u tome da ne koriste imovinu privrednog subjekta i da ne koriste poverljive informacije ili položaj u privrednom društvu za uvećanje lične imovine ili imovine drugih lica. Da bi ova kategorija lica zaključila punovažan pravni posao sa privrednim subjektom u kome postoji sukob interesa, neophodno da je isti odobren od članova društva, upravnog odbora ili skupštine akcionara.

Takođe, navedena lica (direktor i drugi) ne mogu biti angažovani u drugim privrednim subjektima koji obavljaju konkurentsku delatnost, osim ako za to ne dobiju odobrenje nadležnih organa privrednog subjekta.

Ukoliko dođe do povrede zabrane **sukoba interesa ili konkurencije**, privredni subjekt ima pravo na naknadu štete, kao i druga prava kao što su: pravo da se svaki novčani iznos koji je ostvaren od poslova izvršenih za račun tog lica preda privrednom subjektu, odnosno poslovi koje lice izvrši za svoj račun priznaju kao poslovi izvršeni za račun privrednog subjekta. Ovo rešenje je istovetno sa rešenjem iz Zakona o privrednim društvima iz 2004. godine (čl. 37) a koje glasi: "Povreda sukoba interesa i zabrane konkurencije daje privrednom društvu, pored prava na naknadu štete i pravo da se: (1) poslovi koje izvrši to lice za svoj račun priznaju kao poslovi izvršeni za račun privrednog društva, (2) privrednom društvu preda svaki novčani iznos koji je ostvaren od poslova koji su obavljani za račun tog lica, (3) sva potraživanja koja proizlaze iz posla izvršenog za račun tog lica, ustupe privrednom društvu."

Zaposleni u privrednom subjektu i članovi organa tih subjekata su dužni da čuvaju **poslovnu tajnu** do koje su došli u vršenju posla. Pod poslovnom tajnom podrazumeva se svaka informacija, odnosno podatak čije bi neovlašćeno otkrivanje trećim licima mo-

glo da donese štetu interesima privrednog subjekta ili bi moglo da koristi konkurenciji. U cilju zaštite poslovne tajne, lice koje je u postupku vršenja svojih poslova došlo do poverljivih podataka dužno je da da pismenu izjavu sa kojom se obavezuje da je neće otkrivati trećim licima. Informacije i podaci koje predstavljaju poslovnu tajnu moraju se dati određenim licima ukoliko je to predviđeno zakonom. Odredba Kodeksa i odredbe Zakona o privrednim društvima iz 2004. godine (član 38) koje regulišu poslovnu tajnu se dopunjuju i zajedno čine jednu celinu.

Da bi privredni subjekt mogao uspešno i kvalitetno da posluje i da izvršava preuzete obaveze prema svojim poveriocima, neophodno je da se zaštiti njihova imovina. Imovina se može zaštititi njenim racionalnim korišćenjem uz pojačane mere poslovnog opreza i odgovornosti svih subjekata koji su zaduženi za uspešno poslovanje.

Privredni subjekt je dužan da vodi poslovne knjige i zapisnike u skladu sa zakonom. Poslovne knjige i finansijski izveštaji moraju biti sačinjeni blagovremeno i prikazivati realno stanje imovine, obaveze i rezultate poslovanja u celini. Na ovaj način poštuje se princip transparentnosti poslovanja privrednog subjekta i omogućuje se da poslovni partneri donose kvalitetne poslovne odluke.

2. U delu Kodeksa koji nosi naziv „**Spoljašnji odnosi**“, precizirani su:

- **Odnos prema potrošačima**, čija se sadržina ogleda u njegovom poštovanju i težnji da se zadovolje njihove potrebe. Posebno je naglašena neophodnost uvažavanja potrošača, izbegavanje diskriminacije u pogledu vrste, kvaliteta, cene proizvoda i usluga i zaštite privatnosti potrošača. Naročito je zabranjena prevara i obmanjivanje potrošača koje se ogleda u reklamiranju na preteran način, davanju nepotpunih i lažnih informacija, prikrivanju podataka o proizvodu i sl.
- **Odnos prema kupcu** mora biti korektan, kako prilikom ponude robe i usluga, tako i prilikom izvršenja poslovne transakcije, i to u pogledu cene, vrste, kvaliteta raspoloživih količina i dr.
- **Prema dobavljačima** privredni subjekti su dužni da uredno ispunjavaju ugovorene obaveze, te da poštuju imovinu dobavljača.
- **Prema finansirima**, u postupku dobijanja kredita i drugog oblika finansiranja, privredni subjekt treba objektivno da prikaže rezultate i plan poslovanja.
- **Odnos prema vlasnicima** ogleda se u obavezi organa privrednog subjekta da rukovode poslovima na odgovoran način, kako bi zaštitili njihova prava i ulaganja, te da im pružaju blagovremene, kvalitetne i istinite informacije.
- Značajni su **odnosi sa javnošću i državom**. Ovi odnosi moraju biti korektni i da doprinose društvenom razvoju. Privredni subjekt može da ustanovi poseban organ za odnose sa javnošću, a ako ovaj organ nije formiran, onda je direktor lica koje održava odnose sa javnošću, odnosno to je lice koje zastupa privredni subjekt.

Kodeks sadrži i sledeće delove:

Zaštita slobodne konkurencije

Uređenje odnosa zaštite slobodne konkurencije je značajno u tržišnoj privredi, te je stoga razumljivo što ova oblast zauzima značajan deo Kodeksa poslovne etike.

U ovom delu Kodeksa utvrđeno je da privredni subjekt ne sme preduzimati radnje kojima se narušava sloboda konkurencije, kao što su: korupcija, damping, zloupotreba monopolskog položaja i dr. Posebno je zabranjena zloupotreba dominacije koja je mogu-

ća na taj način što bi se prinudila druga strana da prihvati ugovor koji je za nju manje povoljan ili da zaključi ugovor koji stvara isključivo prava, a ne i obaveze itd.

Takođe, zabranjuje se zaključivanje monopolskih sporazuma sa kojima bi se delilo, ograničavalo ili zatvaralo tržište, ograničavao obim proizvodnje i dr.

Zaštita životne sredine

U kodeksu se ističe neophodna potreba i kao jedan od ciljeva poslovne aktivnosti, zaštita životne sredine. Jasno su precizirane obaveze privrednih subjekata na zaštitu životne sredine (primena i sprovođenje mera, korišćenje obnovljivih prirodnih resursa i dr.), kao i obaveze u slučaju da dođe do zagađenja životne sredine (otklanjanje i umanjenje štetnih posledica, naknada štete i dr.).

Potpuno ostvarenje zaštite životne sredine moguće je postići uz doslednu primenu, pored Kodeksa, i Zakona o zaštiti životne sredine.³

Poštovanje Kodeksa

Na kraju Kodeksa bilo je neophodno regulisati pitanje usvajanja i primene Kodeksa, nadzor nad njegovom primenom, pokretanje i vođenje postupka u slučaju osnovane sumnje da je Kodeks povređen, kao i mere koje se mogu izreći ukoliko se Kodeks ne poštuje.

Sa Kodeksom se upoznaju zaposleni prilikom stupanja da rad i ta činjenica se konstatuje pismeno (u ugovoru o radu ili posebnoj izjavi). Na godišnjoj skupštini akcionara privrednog subjekta moraju se razmatrati postignuti rezultati primene Kodeksa. Identična odredba postoji u Zakonu o privrednim društvima iz 2004. godine (čl. 318. st. 3.) koja glasi: "Na svakoj godišnjoj skupštini upravni odbor akcionarskog društva izveštava skupštinu o usklađenosti organizacije i delovanja sa kodeksom ponašanja i objašnjava svaku neusklađenost društva sa kodeksom ponašanja ako je do nje došlo."

Nadzor nad primenom Kodeksa vrše, kako interni organi privrednog subjekta, tako i eksterni organi, kao što je Sud časti privredne komore.

Nadležni organ privrednog subjekta može izreći neku od sledećim mera:

- opomenu,
- upućivanje na edukaciju,
- druge mere koje su predviđene zakonom (disciplinske mere, razmeštaj na drugo radno mesto i sl.).

Nakon sprovedenog postupka, Sud časti može izreći mere: opomena, javna opomena koja se objavljuje na upravnom odboru privredne komore ili štampanim ili elektronskim medijima.

Sud časti može okrivljenom subjektu izreći i zaštitnu meru kao što su: zabrana učešća u organima i telima privredne komore, zabrana učešća na sajmovima i izložbama, kao i zabrana obavljanja delatnosti. Osnovano se postavlja pitanje da li je u Kodeksu preporučeno ovlašćenje, kada je Sudu časti data mogućnost da izriče zabranu obavljanja delatnosti.

Zaključak

Kodeks poslovne etike je još jedan od akata koji je donet sa ciljem da doprinese svestranijem razvoju poslovne prakse koja je zasnovana na etičkim principima.

³ Zakon je objavljen u "Sl. glasniku R. Srbije", br. 135/04.

Ovaj Kodeks predstavlja napredak u odnosu na prethodni Kodeks poslovnog morala u privredi, koji je usvojen 1995. godine, kako po sveobuhvatnosti, tako i po preciznosti.

Značajne su mere koje se mogu primeniti za slučaj nepoštovanja Kodeksa. Ove mere, a posebno one koje izriče Sud časti privredne komore, svojom strogošću, učiniće da se Kodeks bezrezervno primenjuje u svim njegovim segmentima.

Literatura

1. Vasiljević, M.: „*Kompanijsko pravo*“, Centar za publikacije Pravnog fakulteta, Beograd, 2005.
2. Vasiljević, M.: „*Trgovinsko pravo*“, Centar za publikacije Pravnog fakulteta, Beograd, 2006.
3. Jelena, V., Carić, S., Šogorov, S. „*Međunarodno privredno pravo*“, Naučna knjiga, Beograd, 1984.
4. Zakon o privrednim društvima iz 2004. godine.
5. Kodeks poslovne etike („Sl. glasnik RS“, 1/2006).
6. Kodeks etike za stečajne upravnike („Sl. glasnik RS“, br. 43/2005).
7. Kodeks korporativnog upravljanja („Sl. glasnik RS“, br. 1/2006).
8. Zakon o privrednim komorama („Sl. glasnik“, br. 45/2002, 107/2003 i 44/2005).